

SENSORVEILEDNING

TIL

EKSAMEN I REVISJON

i henhold til rammeplan for treårig revisorutdanning
av 1.12. 2005

onsdag 18. desember 2013
kl. 09.00 – 15.00

Evt. spørsmål og kommentarer kan rettes til:

Bror Petter Gulden – bror.petter.gulden@bi.no

Geir Haaland – geir.haaland@uia.no

OPPGAVE 1 (15 %)

Spørsmål a)

Redegjør for hvilke påstander knyttet til regnskapselementet salgsinntekter som du vil vektlegge ved utformingen av revisjonsplanen.

Salgsinntekter vil være en transaksjonsklasse (jf. ISA 315 pkt. A123 og 124a) og i utgangspunktet vil en sentral påstand da være *fullstendighet*, dvs. at alt salg er registrert i regnskapet slik at inntekten ikke er undervurdert. En annen sentral påstanden i vil da normalt også være påstanden *periodisering*, dvs. at salget er registrert i riktig regnskapsperiode.

Iht. ISA 240 pkt. 26 – 27 skal revisor også ta utgangspunkt i at det foreligger risiko for overvurderte inntekter i form av for tidlig (feil periodisert) eller fiktiv (ugyldig) inntektsføring/påstanden *gyldighet*.

Også påstandene *nøyaktighet* og *klassifisering* skal ivaretas ved utformingen av planen, i den grad disse er risikoutsatt, se nærmere under spørsmål. b)

Spørsmål b)

Redegjør deretter for hvilken kontrollretning som vil bekrefte (eller avkrefte) disse påstandene på en mest mulig effektiv måte.

Kravet til en måleffektiv revisjon følger blant annet av ISA 300 pkt. 4 og skal tas hensyn til ved utformingen av revisjonsplanen for å bekrefte (eller avkrefte) ledelsens påstander om regnskaps-elementene.

For å kontrollere for **fullstendighet** er det viktig å kontrollere *fra grunnlaget mot registreringen og videre til regnskapet*. Grunnlaget for salgsinntektene vil kunne være ulikt avhengig av virksomhetens art. Normalt vil det kunne være utlevering av varer, utførelsen av tjenester, mottak av ordrer, og lignende. Fullstendigheten sjekkes ved å kontrollere at alle mottatte ordrer, utleverte varer/utførte tjenester er blitt registrert som salg i regnskapet.

For å kontrollere riktig **periodisering** vil kontroll av transaksjoner rundt periodeslutt stå sentralt. Kontrollretning vil være både fra grunnlaget for vareutleveringen inn mot registreringen (fullstendighet) og også motsatt vei (gyldighet).

Som følge av prinsippet om det dobbelte bokholderi kan revisor bygge på sammenhengen mellom direkte og indirekte kontroller (post- og motpostprinsippet som følger av ISA 315 pkt. A125) og dermed kombinere påstander om transaksjoner med påstander om kontosaldoer, og motsatt.

Periodisering og gyldighet av salgsinntekter dekkes dermed indirekte ved at debetposten kundefordringen kontrolleres for eksistens, hvor kontrollretningen vil være *fra registrert mot grunnlag (kundesaldo)*. Tilsvarende vil en evt. kontroll av fullstendigheten av kundefordringene også dekke kontroll av fullstendigheten av salget.

Å kontrollere alle poster i regnskapet for både fullstendighet og gyldighet vil medføre overlapp av kontroller og ikke være måleffektivt. En god besvarelse vil derfor fokusere på effektivitet ved måloppnåelsen, dvs. å oppnå betryggende sikkerhet for at regnskapsposten ikke inneholder vesentlige feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller feil (jfr. ISA 200 pkt. 11)

OPPGAVE 2 (30 %)

Spørsmål a)

Med utgangspunkt i revisjonsteoretiske betraktninger, redegjør for hensikten med revisors tilstedeværelse på vareopptelling. Referer også til relevante bestemmelser i lovgivningen og/eller revisjonsstandardene.

Hjemmel: ISA 501 p. 4 og A1-A8.

Kandidaten bes om ta utgangspunkt i teoretiske betraktninger. En god besvarelse vil ta utgangspunkt i risikomodellen og forklare forskjellen på substanshandlinger, som reduserer oppdagelsesrisikoen, og test av kontroll, som bekrefter en vurdering av kontrollrisikoen. At klienten teller varene er en intern kontrollhandling, og revisors arbeid i denne forbindelsen er en test av kontroll. Kandidaten bør komme inn på hvilke sider ved opptellingen som er av interesse for revisor, som telleinstruksen, kvaliteten av kontroll med kvantum, kontroll over varebevegelser/periodisering. Ved å fastslå gjennom test av kontroll at kontrollrisikoen er lav, kan revisor tillate seg høyere oppdagelsesrisiko, dvs. redusere grundigheten i substanskontrollene.

En god kandidat kan også tenkes å anføre hvilke påstander revisor vanligvis innretter revisjonen av varebeholdningen mot, som er eksistens, rettighet og verdsettelse. Det vil si at det revisor først og fremst tester under tellingen er de interne handlingene som tar sikte på å sikre disse påstandene. Det tilsier blant annet at revisor foretar kontrolltelling fra utfylte tellelister mot hylle, for å få bekreftet at kontrollrisikoen vedr. eksistens er lav. Kontroll fra hylle til telleliste er ment å bekrefte lav kontrollrisiko vedr. fullstendighet, og er normalt mindre viktig.

Avhengig av vinklingen av revisjonen kan revisor også utføre substanshandlinger under sin tilstedeværelse ved vareopptellingen. For eksempel kan revisor foreta telling av og kontroll av tilstanden av spesielt kostbare varer for å få substansielt bevis for eksistens og verdsettelse. Slik kontroll kan revisor også gjennomføre uavhengig av klientens varetelling, og hensikten ved å være tilstede nettopp mens opptellingen pågår, er (som nevnt over) å teste at tellingen er forsvarlig, dvs. test av kontroll.

Oppgaven spør bare om hensikten med tilstedeværelsen, og det kan ikke forventes at kandidaten i særlig grad redegjør for hvilke revisjonshandlinger revisor utfører mens han er tilstede.

Spørsmål b)

Angi hvilke tre lagre som bør prioriteres mht. tilstedeværelse fra revisor/revisormedarbeidere. Begrunn prioriteringen.

Kandidaten bør helst angi kriterier for prioriteringen, og de fleste vil muligens uten videre prioritere de tre største beholdningene, dvs. sentrallageret, forretning 1 og forretning 4.

En kandidat som går litt grundigere til verks vil bruke tallene i oppgaven for å se om det er indikasjoner på feil vedr. noen av lagrene og prioritere disse for tilstedeværelse. En mulighet er å beregne bruttofortjenesteprosenten i de fire forretningene. Den er 39-40 prosent, bortsett fra forretning 3, som viser bruttofortjeneste på 80 prosent. Analysen indikerer dermed at lageret i forretning 3 muligens er vesentlig overvurdert. Det kan derfor være mest hensiktsmessig å være tilstede ved tellingen av hovedlageret og lager i forretning 1 og 3.

Andre gode forslag til kriterier for utvelgelse belønnes etter fortjeneste.

Spørsmål c)

- Hvilke problemer kan det medføre at det skjer varebevegelser mens opptellingen pågår?
- Hvilke tiltak vil du anbefale at klienten iverksetter ved tellingene for å unngå problemene?
- Hva vil du foreslå at BRs medarbeidere gjør når de er til stede ved opptellingene mht. mulige varebevegelser?

Problemet er å få total oversikt over varebeholdningen kl 24.00 31. desember. Det kan være at en forsendelse fra ett lager til et annet er tellet før det forlater det første lageret og blir tellet når det kommer til det andre lageret, dvs. at det telles med i totalt varelager to ganger.

Det kan også være at en forsendelse forlater det ene lageret før det er tellet, og at det kommer til det andre lageret etter at tellingen er avsluttet, dvs. at det ikke kommer med i det totale varelageret.

Slik oppgaven beskriver situasjonen, er det ikke mulig å stenge lagrene mens tellingen pågår ved de fire lagrene, og det vil være urealistisk av en kandidat å foreslå at revisor kan/skal kreve stenging. Kandidaten må derimot komme med realistiske forslag til hvordan foretaket kan holde kontroll over forsendelser som skjer i løpet av tellingen. Det kan tenkes mange ulike løsninger, og det stilles ikke store krav til beskrivelse av detaljerte tiltak. Det essensielle er at klienten har et system for å identifisere forsendelsene, slik at det er mulig i etterhånd å kontrollere at de ikke er kommet med to ganger og at de er kommet med én gang.

Som nevnt over er revisors oppgave under varetelling å teste at tellingen er av en kvalitet som sikrer lav kontrollrisiko av de viktigste påstandene knyttet til varebeholdningen. Når det er betydelige varebevegelser mens tellingen pågår, må revisor derfor kontrollere at foretakets kontrollopplegg er tilfredsstillende, og dessuten teste at det fungerer som forutsatt. En kandidat som har kommet med forslag til konkrete kontrollopplegg (annet kulepunkt i spørsmålet) bør her følge opp med forslag til hvordan revisor kan teste kontrollen.

Det kan være store variasjoner blant kandidatene på hvor omfattende de besvarer de to siste kulepunktene i spørsmålet. Sensorveiledningens anførsler er å betrakte som minimumskrav.

Totalt for oppgave 2: Kandidaten har ca. 1 3/4 time på å besvare oppgaven. Det tilsier en viss dybde i besvarelsen.

OPPGAVE 3 (ca. 35 %)

Spørsmål a)

Har du innvendinger mot Ronalds forslag til opplegg for test av den interne kontrollen av salgsoppgjørsskjemaene? Grunngi svaret og referer til relevante bestemmelser i standardene.

En god kandidat vil ha påpekt to svakheter ved det foreslåtte testopplegget. Den første gjelder utvalgsstørrelsen - test av 13 enheter i en populasjon på 200 gir sannsynligvis ikke grunnlag for å

trekke konklusjoner om kontrollrisikoen. Kandidatene har ikke tilgang til statistiske tabeller, så det kan ikke forventes annet enn generelle kommentarer om utvalgsstørrelsen.

Den andre svakheten dreier seg om utvelgelsesmetoden. Det virker ikke som om Ronald har tenkt å kvantifisere sine konklusjoner, og da er det akseptabelt å trekke utvalget med tilfeldig *startpunkt og fast intervall* ("systematisk utvelgelse"). ISA 530 Vedlegg 4 p. b) omtaler denne utvelgelsesmetoden. Så lenge man ikke har fastlagt startpunktet, har alle enheter i populasjonen samme sannsynlighet for å komme med i utvalget, så det er en viss tilfeldighet tilstede. Men når startpunktet er fastlagt, er hele utvalget bestemt. Dvs. at det bare er et begrenset antall utvalg av en viss størrelse som har mulighet for å bli trukket, i dette tilfellet 16 utvalg. Utvalgene er dermed ikke "sannsynlighetsutvalg", som er utvalg trukket på en slik måte at alle mulige utvalg av en viss størrelse er like sannsynlige. Strengt tatt skal et representativt utvalg være et sannsynlighetsutvalg - og da må hver enkelt enhet i utvalget være trukket tilfeldig - men revisjonsstandardene hevder at det er ok med systematisk utvelgelse når konklusjonen av testen ikke kvantifiseres. Forutsetningen er at revisor forsikrer seg om at det ikke er periodiske variasjoner i populasjonen som forringer representativiteten av utvalget. Det er her problemet ligger i dette tilfellet: Det er fire butikker, og hvis hovedkontoret sorterer salgsoppgjørene fra butikkene i samme rekkefølge hver uke, vil et utvalg på 16 inneholde hvert fjerde salgsoppgjør fra én av butikkene og ingen fra de øvrige tre butikkene.

Problemet med representativitet er omtalt i ISA 530 Vedlegg 4 b), og det er beskrevet med et lignende eksempel i læreboken. Det er såpass opplagt at kandidaten bør ha sett og kommentert det.

Det kan være at en kandidat drøfter om attestasjonshandlingen er én eller fire interne kontrollhandlinger, siden de utføres av fire ulike personer. Det kan også være at kandidaten drøfter verdien og validiteten av tilfeldig testing i så små populasjoner. Fornuftige synspunkter belønnes.

Spørsmål b)

Er du enig eller uenig i konklusjonen på testen? Redegjør for resonnementene du legger til grunn for svaret.

Slik rutinen er beskrevet, bekrefter butikksjefen ved sin signatur blant annet at det er overensstemmelse mellom salgsoppgjørsskjemaet og underliggende salgsdokumentasjon - dvs. at ethvert avvik, uansett størrelse, skulle vært korrigert. Revisors test av signatur og etterprøving går ut på å få bekreftet at den som skal utføre kontrollen dokumenterer at den er utført (signatur) og at kontrollen er av tilfredsstillende kvalitet (etterprøving). Når etterprøving viser avvik der signatur er til stede, er det å regne som en feil, *uansett størrelsen på avviket*.

Fire feil i et utvalg som ikke kan være svært stort, forholdene tatt i betraktning, vil sannsynligvis betinge negativ konklusjon på testen, dvs. testen har ikke bekreftet lav kontrollrisiko.

Spørsmål c)

Hvordan vil du konkludere på testen i dette tilfellet, og hvordan vil resultatet påvirke revisjonen forøvrig?

Det kan være ulike vinklinger på besvarelsene. Siden alle feil er knyttet til kontrollen i én forretning, kan det være rimelig å stratifisere når konklusjonen trekkes og når det planlegges oppfølging. Den ene underpopulasjonen består av salgsoppgjør fra de tre forretningene der det ikke ble avdekket avvik under testen, den andre der det ble funnet avvik. Konklusjonen blir at det er bekreftet lav kontrollrisiko i de tre første forretningene, og da kan revisor kutte ned på substanskontrollen i disse, som planlagt. I den ene forretningen må det konkluderes med at den interne kontrollen ikke har

bekreftet lav kontrollrisiko. Da må revisor kompensere ved å sikre lavere oppdagelsesrisiko enn opprinnelig planlagt, slik at revisjonsrisikoen blir akseptabel. Det gjør revisor ved å gjennomføre mer omfattende/grundigere substanskontroll i denne forretningen.

Spørsmål d)

Redegjør for hvilken betydning dette har for revisjonen forøvrig, basert på revisjonsteoretiske betraktninger.

Kandidaten må ta utgangspunkt i risikomodellen, og oppgaven går ut på å beskrive sammenhengen mellom risikoelementene og hensikten med hhv. test av kontroll og substanshandlinger.

Revisjon går ut på å bringe revisjonsrisikoen ned på et akseptabelt nivå. Revisor har kontrollen over oppdagelsesrisikoen - den er en funksjon av grundigheten av substanshandlingene, som bestemmes av handlingenes art og omfang og når de utføres.

Revisor må fastslå iboende risiko og anslå kontrollrisikoen i planleggingsprosessen, og planlegger substanskontroll slik at oppdagelsesrisikoen blir så lav at revisjonsrisikoen blir akseptabel (ex ante-betraktning). Hvis revisor har anslått at kontrollrisikoen er lav og dimensjonerer planlagte substanshandlinger iht. dette, må han gjennomføre test av den interne kontrollen for å få anslaget bekreftet. Hvis testen viser at kontrollrisikoen har vært høyere enn anslått (ikke-fungerende intern kontroll), må revisor kompensere ved å justere sine substanshandlinger slik at den lavere oppdagelsesrisikoen bringer revisjonsrisikoen ned til akseptabelt nivå.

I det beskrevne tilfellet finner revisor at butikksjefenes kontroll med salgsoppgavene ikke har fungert tilfredsstillende. Revisor må dermed justere art, tid og omfang av substanshandlingene han har planlagt for å få bekreftet de regnskapspåstandene der kontrollrisikoen nå har vist seg å være høyere enn opprinnelig forutsatt.

Spørsmålet dreier seg om et svært sentralt tema og en god besvarelse er klar og velformulert. Det er lite rom for aksept av feil i besvarelsen av dettes spørsmålet.

Totalt for oppgave 3: Kandidaten har ca. 2 timer på å besvare oppgaven. Besvarelsen bør ikke være nevneverdig preget av tidsnød og ha en viss dybde.

OPPGAVE 4 (ca. 20 %)

Spørsmål a)

Redegjør for kommunikasjonsprosessen mellom revisor og ledelsen knyttet til identifisert feilinformasjon og ikke-korrigerede feil.

Revisor skal iht. ISA 450 «Vurdering av feilinformasjon identifisert under revisjonen» i rett tid kommunisere all feilinformasjon *akkumulert under revisjonen* og be ledelsen korrigere denne.

Feilinformasjonen i regnskapspostene salgsinntekter og driftskostnader gjør at disse ikke er i samsvar med lov om årsregnskap, og er følgelig å anse som feilinformasjon, selv om de enkeltvis eller samlet ikke er vesentlige eller har en gjennomgripende virkning for regnskapet.

Bare feil som er klart ubetydelige, kan revisor unnlate å akkumulere og kommunisere videre.

Dersom ledelsen, som her, nekter å korrigere feilinformasjonen skal revisor opparbeide seg en forståelse av ledelsens begrunnelse og ta denne i betraktning ved sin vurdering om hvorvidt regnskapet totalt sett inneholder vesentlige feil.

Videre skal revisor meddele dem som har overordnet ansvar for styring og kontroll (oftest styret) om tilfeller av ikke-korrigerede feil og den virkning disse kan ha på konklusjonen i revisjonsberetningen.

Revisor skal også be ledelsen (og evt. styret) om en *skriftlig begrunnelse* for hvorvidt de mener at virkningen av ikke-korrigerede feil er uvesentlig for regnskapet totalt sett.

Oppsummeringen av postene og argumentasjonen som tidligere er gitt revisor muntlig, skal altså inntas i den skriftlige uttalelsen fra ledelsen som følger av ISA 580 «Skriftlige uttalelser».

Det vil også være naturlig at revisor inntar en oppsummering av kommunikasjonen i brev til ledelsen som følger av revisorlovens § 5-2 4. ledd pkt. 1 og 3. kfr. §5-4, selv om revisor kommer til at feilinformasjonen ikke er så vesentlig at dette må framkomme av revisjonsberetningen (spørsmål b)

Spørsmål b)

Redegjør for konsekvensene for revisors beretning og annen rapportering dersom ledelsen opprettholder sitt syn om ikke å korrigere regnskapet for feilinformasjonen.

Med vesentlig forstås iht. ISA 320 pkt. 2 «Vesentlighet ved planlegging og gjennomføring av en revisjon» *feilinformasjon, herunder utelatelser, som enkeltvis eller samlet, rimelig kan forventes å påvirke de økonomiske beslutninger som treffes av brukerne av regnskapet».*

For dette revisjonsoppdraget er denne «brukervesentlighetsgrensen» satt til kr 500.000 og de feil periodiserte (utelatte) beløpene på hhv kr. 275.000 og 250.000, må revisor vurdere iht. ISA 450 pkt. 10-11 og avgjøre hvorvidt feilene er vesentlige, enkeltvis eller samlet sammen med annen faktisk, sannsynlig eller projisert feilinformasjon.

Før revisor vurderer virkningen på regnskapet av ikke-korrigerede feil må revisor revurdere vesentlighetsgrensen fastsatt i planleggingsfasen og ta stilling til hvorvidt denne fortsatt er hensiktsmessig, samt vurdere om det er behov for å fastsette en særskilt og lavere vesentlighetsgrense for regnskapsposter påvirket av feilene. Det er imidlertid ikke informasjon i oppgaven som tilsier slike revurderinger.

En god besvarelse forutsetter imidlertid at en slik revurdering er diskutert.

Den største utfordringen i oppgaven (og som antagelig vil skille kandidatene) er å ta stilling til om de to feilene som akkumulert (= kr 525.000) overstiger vesentlighetsgrensen, skal vurderes hver for seg eller samlet med hensyn til vesentlighet, hvor løsningen ligger i veiledningspunktene A13 – 14 i standarden, sammenholdt med pkt. 11 a).

For det første kan feilene ikke under noen omstendighet utlignes mot hverandre da de ikke vedrører samme transaksjonsklasse eller kontosaldo. *Men da feilene enkeltvis ikke er vesentlige* er ikke dette noen aktuell problematikk. Feilinformasjonen må da vurderes *enkeltvis* mot den relevante transaksjonsklassen og kontosaldoen og er da ikke vesentlige hver for seg. Deretter må de vurderes

samlet mot totalregnskapet, hvor det vil være resultatpåvirkningen som vil være sentral, men hvor også evt. klassifiseringsfeil og andre omstendigheter må tas i betraktning, jfr. A15-16.

Ut fra at det i oppgaven ikke er gitt noen opplysninger som tilsier en annen vurdering, vil en naturlig konklusjon være at revisor vil avgj en umodifisert revisjonsberetning iht. ISA 700, til tross for disse to betydelige (men ikke vesentlige) feilene i regnskapet.

Revisor vil nok også velge å signere næringsoppgaven da skatte- og avgiftsfeilen er relativt ubetydelig også i skattemessig forstand. Dog må det aksepteres at kandidatene kommer til et annet resultat, basert på en tolkning av SA 3801 pkt.18.

Evt. rapportering til skattemyndighetene og rapportering i nummerert brev til ledelsen, forventes imidlertid diskutert av kandidaten.